

23.05.2024

# Ankommet i Vesten?

Tyskland fylder 75 år. Det er på mange måder en succeshistorie - men det er også en historie fuld af blinde vinkler.

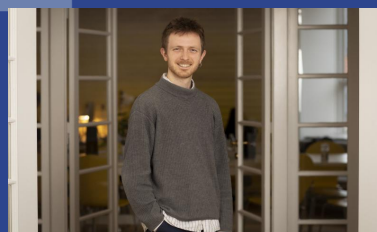
## Skrevet af

**Mads Jedzini**

📞 +45 71 74 45 42

✉️ mads@thinkeuropa.dk

## Kontakt



**Mads Jedzini**

📞 +45 71 74 45 42

✉️ mads@thinkeuropa.dk

”Grundloven er nationens skriftespejl.” Sådan skrev den venstreliberale forfatter Heinrich Böll i 1974 og pegede dermed på det, der har kendetegnet den tyske historie fra Anden Verdenskrig og frem til i dag: Tysklands grundlov er Tysklands samvittighed over for nationalsocialismens forbrydelser.

Den grundlov, Böll henviste til, fejrer i dag, d. 23. maj, sit 75-års jubilæum. Dermed har det nuværende Tyskland eksisteret længere end sine tre foregående statsformer – Bismarcks Kejsertyskland, Weimarrepublikken og Hitlers ”Tredje Rige” – tilsammen.

Det i sig selv er en bedrift, som i Tyskland vækker begejstring: På trods af en utrolig historisk bølgegang er Tyskland i dag en fast forankret del af de vestlige retsstatsdemokratier. Og tysk historieskrivning har da også været overordentligt positiv, hvad angår Tysklands historiske udvikling. Ved 10-året for Murens fald i 1999 kunne nationale historiografer nærmest ikke få armene ned. Blot 50 år forinden havde det nationalsocialistiske civilisationsbrud lagt Tyskland i materielle og moralske ruiner: landet var besat af fjender, familier var flået fra hinanden af pigtråd og grænsebomme, hungersnøden hærgede.

Nu var landet ikke til at genkende: Tyskland var genforenet og internationalt respekteret, havde høj velstand og velfungerende institutioner. Man var endda mod al forventning blevet verdensmestre i fodbold.

Det fik navnkundige historikere til at forsøge at forklare den nærmest ubegribelige succeshistorie. De beskrev Tyskland som et *geglückte Demokratie* – et vellykket, succesfuldt demokrati, der på trods af sin tunge historiske ballast formåede at navigere gennem efterkrigstidens farefulde hav for endelig at ankomme i sikker havn hos de vestlige retsstatsdemokratier.

Man talte om, hvordan Tyskland havde bestridt ”den lange vej mod Vesten”: Bonn blev aldrig Weimar, som det hed i en bestseller fra 1956. Katastrofen var udeblevet, Tyskland var kommet overens med sin fortid og var blevet, ja, et normalt land. Eller for at citere historikeren Axel Schildt: Tyskland var ”ankommet til Vesten”.

## ┌ Berlin er ikke Bonn

Hvis man spørger tyske historikere i dag, er billedet anderledes mudret. For ganske vist blev Bonn aldrig til Weimar – Vesttyskland undslap i vid udstrækning den økonomiske ustabilitet og politisk radikalitet, der kendetegnede Weimarrepublikken.

Men Berlin er heller ikke blevet til Bonn. For selvom det forende Tyskland i vid udstrækning har arvet den gamle Forbundsrepublik institutioner, politiske kultur og kulturelle forestillingshorisont, så har samtidshistoriske udviklinger slået revner i de grundpiller, som den tyske statsræson har hvilet på siden 1949 – fredspolitik, en stærk erindringskultur, støtte til Israel og nultolerance over for det yderste højre.

Udsoningspolitikken mod øst, som siden 1970'erne er blevet styret af dogmet om *Wandel durch Handel* – ideen om, at handel og tættere forbindelser mellem lande skaber fred – har efter det russiske angreb på Ukraine lidt et knæk: Det var ikke lykkedes at handle sig til et demokratisk Rusland.

Den ubetingede støtte til Israel, der hviler på det tyske ansvar for Holocaust, er under voksende kritik. Den tyske opfattelse af, at Holocaust var en historisk singulær begivenhed og derfor usammenlignelig med andre af historiens grusomheder, skaber blinde vinkler over for andre folkeslags lidelser, lyder kritikken.

Det yderste højre har fundet sig til rette i den tyske parlamentarisme, hvor op mod hver femte tysker har udtrykt at ville stemme på AfD, selvom partiet fortsat har pariastatus som politisk samarbejdspartner.

Selv identitetsmarkøren som *Exportweltmeister* er under pres, fordi Tysklands industrielle motor har svært ved at komme i omdrejninger, og fordi der bliver kigget skævt til det kinesiske marked.

Og de seneste uger og måneder har budt på gentagne trusler, verbale overfald eller deciderede voldshandlinger mod politikere på tværs af det politiske spektrum. Al den ustabilitet, usikkerhed og uoverskuelighed minder tyskerne mere om Weimar end om det Bonn – og det er ominøst.

## Successhistoriens blindgyder

Alt det har slået skår i den ellers fulminante successhistorie. Og det har affødt en historiografisk refleksion over dens blindgyder. For når nutiden ser så dystert ud – kan det så virkelig passe, at fortiden var en så ubetinget succes?

Det kommer an på, hvordan man spørger. Efterkrigstidens "økonomiske mirakel", det såkaldte *Wirtschaftswunder*, er en af de helt centrale ting, som ældre tyske historikere har fremhævet som en ubetinget succes: Tyskland gik fra at være en udbombet ruinhob til at være et af Vestens mest velstående lande og mest

dynamiske økonomier, millioner af mennesker blev bragt ud af armod og fik råd til at købe folkevogne, koteletter og kolonihavehuse. Det er svært ikke at blive benøvet over den bedrift.

Men miraklet ser noget mindre *wunderbar* ud, hvis man spørger en dårligt behandlet gæstearbejder, der var en essentiel del af opsvinget, men som i udgangspunktet blev sat til at lave de mest farlige og beskidte opgaver i den tyske industri, og som i øvrigt heller ikke havde nævneværdige sociale rettigheder. Eller hvis man spørger til de klima- og miljømæssige konsekvenser, hvor det industrielle opsving gik hånd i hånd med voksende CO<sub>2</sub>-udledninger.

Historikere har også længe fremhævet Tysklands *Westbindung* – grundbeslutningen om, at Tyskland skulle være en del af Vesten – som en af de helt centrale succeser: Man formåede at gøre sig til en attråværdig og pålidelig partner på trods af at have været en international paria blot få år forinden. Men som historikeren Frank Trentmann for nylig har fremhævet i det mentalitetshistoriske værk *Aufbruch des Gewissens* betød vestbindingen også, at Tyskland måtte genbevæbnes – og det havde den konsekvens, at man lagde låg på oparbejdningen af de forbrydelser, som tyske værnemagtsoldater havde begået under krigen. Først i midten af 1990'erne begyndte man at undersøge, hvordan tyske menige egentlig havde opført sig under krigen.

De tyske institutioner som forfatningsdomstolen og forbundsbanken, der uden tvivl har været garanter for politisk og økonomisk stabilitet i løbet af efterkrigstiden, møder også tiltagende kritik. For den stabilitetskultur, som institutionerne er sat i verden for at opretholde – og som af historiske årsager nærmest har været ophøjet til en religion – skaber problemer.

Den forfatningssikrede gældsbremse, som skal begrænse offentlig gældsætning for at sikre budgetær ustabilitet, har kastet landet ud på en drakonisk sparekurs, der kan gå hårdt ud over Tysklands klima- og sikkerhedspolitiske ambitioner.

Den ellers højt priste forfatningsdomstol, som stadig i dag sikrer den tyske parlamentarisme mod ekstremistiske bevægelser, har næppe en guldstjerne hos tyske kvinderettighedsforkæmpere, eftersom domstolen af flere omgange har erklæret kvindens ret til abort for forfatningsstridig.

Og forbundsbanken, der historisk har været garant for økonomisk stabilitet kritiseres for at holde eurozonen i en spændetrøje på grund af en kvasireligiøs udlægning af

den ordoliberal doktrin om lav gældsætning og stram budgetstyring. Det var ikke kun for sjov, da den tidligere præsident for EU-kommissionen Jacques Delors engang sagde: "Ikke alle tyskere tror på Gud. Men alle tyskere tror på Forbundsbanken".

Ja, faktisk har den tyske historiker Frank Biess i den fremragende bog *Republik der Angst* vist, at de fleste af de klassiske elementer i den forbundsrepublikanske succeshistorie – det økonomiske mirakel, vestbindingen, stabiliteten og genforeningen – i lige så høj grad var kilder til angst i samtiden, som de er kilder til succes i en retrospektiv betragtning. Vesttyskerne var bange for fortiden og for fremtiden, for omverdenen og for hinanden.

## ┌ På sporet af den tabte tid

Paradoksalt nok har den voksende kritik af succeshistorien om den gamle Forbundsrepublik været ledsaget af en tilbageskuende længsel efter netop den gamle Forbundsrepublik – den gode, gamle, stabile, uspektakulære, ja, nærmest kedelige Forbundsrepublik, der havde mere vækst og var mindre *woke*.

Det konservative udbryderparti *WerteUnion* orienterer sig eksplicit efter Helmut Kohls moralkonservatisme fra 1980'erne. Det højrepopulistiske *Alternative für Deutschland* (AfD) fører valgkamp under sloganet *Deutschland – aber normal* og agter at hidføre en svunden tid, hvor alting var "normalt", underforstået: En tid før ungdomsoprør og kvindefrigørelse, før coronakrise, klimaforandringer og Ukraine-krig. Og det socialkonservative parti *Bündnis Sahra Wagenknecht* begrunder sin modstand mod våbenleverancer til Ukraine med, at man ser sig selv i en direkte traditionslinje til Willy Brandts østpolitik, som forbindes med den tyske genmoralisering, fordi Brandt offentligt udtrykte angest over tyske krigsforbrydelser.

På sin vis er dette ønske om normalitet en omvending af succeshistoriens paradigme. For det var netop først, da succeshistorien kulminerede med genforeningen i 1990, at det tyske historikerlaug konstaterede Tysklands normalisering, herunder prominente stemmer som Heinrich August Winkler og Konrad Jarasch. Nu ønsker nogle sig tilbage til en tid, hvor netop Forbundsrepublikken – som egentlig var tænkt som statsretligt provisorium – opfattes som det normale.

Men det er måske netop det faktum, at Tyskland har forladt sin "særlige vej", sin *Sonderweg*, gennem historien og er blevet et "normalt" land, der sætter disse diskussioner om normalitet i gang. For den tyske abnormalitet havde også identitetsstiftende effekt: Netop det, at historien havde taget en anderledes drejning i

Tyskland, skabte grundlag for den tyske efterkrigsidentitet, som udgjorde det normative og moralske fundament for den tyske succeshistorie.

## Kimen til nybrud

Nu, hvor Tyskland er slået ind på den samme vej som de andre vestlige demokratier – med alt hvad det indebærer af dogmer, fejl og blinde vinkler – mangler derfor en brik i den tyske selvforståelse: at Tyskland er noget, fordi det er anderledes. På den måde handler diskussionen om succeshistorien ikke bare om historieskrivning. Den handler om identitet, kultur, politik og moral. Og det har sprængkraft i et år, hvor der er valg til både Europa-Parlamentet og i flere vigtige delstater.

Når man kigger tilbage på 75 års tysk historie, ser man ikke tilbage på en pletfri succeshistorie. Man ser tilbage på en snørklet og stenet vej gennem efterkrigstiden, der sluttede med – for at vende tilbage til Axel Schildt – ankomsten i et Vesten, der var mindst lige komplekst og selvmodsigende som Tyskland selv.

Og så alligevel. For som historikeren Frank Trentmann for nyligt har beskrevet det i sit digre værk *Aufbruch des Gewissens*: Tysk efterkrigshistorie er kendetegnet ved en "bemærkelsesværdig moralsk fornyelse", hvor det totale moralske kollaps afkrævede en grundig ransagelse af de egne moralske principper. Derfor var efterkrigstiden præget af en lang række moralske kampe om rigtigt og forkert, om godt og ondt. Og de kampe har formet det Tyskland, som i dag fejrer 75 år. Det er et Tyskland, hvis nye moralkompas orienterer sig efter lige dele historisk betingede dogmer og nationalstatslige interesser. På den måde adskiller tyskernes moralkompas sig ikke meget fra andre nationers.

Det skaber friktion. Det afføder kritik. Og det gør, at Tyskland genovervejer sin moralske kompasretning.

Men netop det er også en chance. For når succeshistorien smuldrer, bliver tyskerne tvunget til at stirre ind i nationens skriftespejl og reflektere over, hvem de var, hvem de er, og hvem de gerne vil være. Og i de refleksioner ligger kimen til nybrud. For hvis der er noget, som 75 års tysk historie viser, så er det, at radikal forandring er mulig. At det er muligt at konfrontere fortiden – og forandre sig. Det er den egentlige succeshistorie om det nu 75-årige Tyskland.

Tillykke med fødselsdagen!